

Изповедник на българските литературоведи

Георги Цанков

Това ми се струва най-точното определение за навършилото 50 години списание „Литературна мисъл“, трийсетина от които аз бях тясно свързан с неговата съдба. Започнах работа в редакцията през 1976 г., малко след като се беше разразила идеологическата вихрушка след проведеня критически разговор за поезията през 1974 г. Другият млад човек, с когото поехме функциите на „момчета за всичко“, беше Христо Стефанов. По-късно неговото място зае Николай Аретов, с когото осъществихме ползотворно партньорство при набирането на статии и тяхното редактиране. Присъствал съм на всички редколегии, през ръцете ми са минали стотици статии, рецензии. Моторът на изданието беше неговият заместник главен редактор професор Георги Димов. При академик Пантелей Зарев се отиваше с напълно готова книжка, а той обикновено четеше само онези текстове, които съдържаха малко или повече спорни моменти. Когато човек разгърне стари годишни съдържания, непременно ще усети атмосферата на времето. Неизбежни са уводните статии, посветени на комунистическата идейност и на социалистическия реализъм, на „историческата мисия на писателя комунист“. „Литературна мисъл“ несъмнено се създава като български аналог на съветското литературно теоретично списание „Вопросы литературы“. Дори до историческата промяна през 90-те години на XX век между двете издания се осъществяваше непрестанен обмен.

За чест на редколегията и на оперативното звено трябва да кажа, че не тази идеологически оцветена част от работата беше основополагаща. По същество съдържанието на списанието се превърна в много точен и аналитичен преглед на българската литературна наука, като почти няма значими литературоведи, които да не са предлагали и видели публикувани свои текстове. Редакторската работа никога не означаваше цензуриране, всичко предложено излизаше в автентичния си вид. Ако човек иска да проследи как се е развивало българското литературнознание през годините, може спокойно да се довери на „Литературна мисъл“. Открояват се различните течения: тук се разрази полемиката по повод „Диви разкази“ на Николай Хайтов, която противопостави „импресионистичната“ и „аналитичната“ критика, от различни гледни точки бяха обсъдени методологическите проблеми на литературната история. Изключително плодотворен е например един, провел се през 1969 г., разговор за старобългарската литература, с участието на Дмитрий Лихачов, Иван Дуйчев, Петър Динев, Куйо Кувев, Кръстьо Куюнджиев,

Боню Ангелов, Лиляна Грашева, който има много важно значение за понататъшното развитие на нашата медиевистика. За мен остават особено значими статии, които съм запазил в архива си завинаги: „За националната самобитност в литературното развитие“ от Тончо Жечев, „Индивидуализмът в модерното изкуство“ от Димитър Аврамов, „Конфликт и действие“ от Атанас Натев, изследвания на Боян Ничев, Никола Георгиев, Минко Николов... Изреждането на имена винаги е опасно, но аз специално подчертавам, че всеки от нас, литераторите, правеше своя избор през годините, откриваше своята литературна ценностна скала – и в това отношение „Литературна мисъл“ беше наш неоченим помощник.

Разбира се, около подготовката на толкова много книжки, човек изпълва паметта си със спомени за хора и събития. Може би някой ден ще се опитам да ги разкажа, но сега искам да отбележа промяната, която списанието претърпя с идването на Радосвет Коларов като главен редактор и с премахването на идеологическата принуда. Отначало почувствахте истински кипещи на свежи идеи, появиха се новите поколения в литературния ни живот, които внесоха перспективата на своето виждане за художествения живот през изминалите години. Искреното ми убеждение е, че деветдесетте години, въпреки усиленото търсене на материални средства за издаване, въпреки затрудненията с периодичността, са един от най-добрите периоди за развитието на „Литературна мисъл“. Опитвахме се максимално концептуално да оформяме различните книжки, представяхме чуждестранни литературни школи, търсехме преоценката на доскоро казионно поднасяните факти и тенденции. Напосоки разгръщам например четирите книжки за 1994 г. и откривам великолепния трети брой, посветен на славянските литературни емигранства, страниците, отредени за съвременното чешко литературознание, интересните изследвания, посветени на стогодишнината от рождението на Гео Милев и особено статията за него на Цветанка Атанасова. В „Да танцуваш с Логоса“ Мирослав Дачев проблематизира ценни постановки от текстове на Сабина Беляева, посветени на „Корените“ на Васил Попов, в „Родословие на безсмъртието“ Миглена Николчина разсъждава върху „женското писане“. „Четенето – историческо моделиране“ представя в най-добра светлина Валери Стефанов, стойностна е и анкетата с Вера Мутафчиева, подготвена от Магда Карабелова...

Но в последните години ясно усещаме криза в развитието на списанието. Всъщност това е криза въобще за хуманитарните издания. Отмина времето, когато литературните вестници и списания се ползваха с всеобщ интерес, когато хората се трупаха в пощите, за да се абонират за тях, или ги очакваха с нетърпение, когато се появяваха в РЕП-овете. Тук вече нещата не опират до един или друг начин на списване, а до промяна на менталитетите. Дойде края на километричните опашки за книги, които в безвремието на социализма издаваха жаждата на хората за „други брегове“, за духовна светлина. Тогава широката публика поглъщаше не само списанията, в които се печатаха романи, разкази, стихове и критически рецензии, тя в много по-голяма степен се насочваше и

към хуманитарни издания като „Литературна мисъл“ защото: първо, списанието беше изключително полезно и необходимо за учениците и кандидат-студентите; второ, много повече читатели се вълнуваха от изследванията за класическата и съвременната българска литература.

Сега кандидат-студентите и учениците се задоволяват с Интернет и с усилията на частните учители. Жестокото свиване на читателската аудиторията и „тясното профилиране“ (тези, които все още имат време за книги, се насочват към трилърите, романтичните четива, бестселърите) предопределя нерадостната участ на спрелите литературни вестници и списания. Интересно е, че битката загубиха такива издания, които винаги са били по-високотиражни от „Литературна мисъл“. Причината е, че неспециалистите категорично се отказаха от тях, докато литературоведите, макар и значително оредели като кръг, продължават да търсят място за професионална реализация. Тук е мястото да отбележа, че, колкото и да ми се струва тъжен този факт, днес в България, според мене, вече няма литературни критици. Онези, които като мене все още следят отблизо литературния живот, по-скоро се занимават с реклама на книгата, опитват се да приблизят до аудиторията стойностните според тях художествени явления. Но нито място, нито атмосфера за сериозни критически писания днес няма, затова пък теоретичните и компаративистични изследвания са на почит. Първото условие, за да подготви литераторът и да предостави на издание като „Литературна мисъл“ своя статия, е да прояви безкористност. Вече материален стимул в тази работа няма. Към подобни списания се насочват младите хора, които подготвят докторатите си, както и изследователите в университетите и институтите, които нямат друга значима трибуна. Вече човек не може да излезе на този терен със самодейните си размисли, защото равнището на научна подготовка е много по-високо. Ползването на чужди езици е задължително условие, а оттук и познаването на световната теоретична основа, предопределяща пристъпването към една или друга тема. С една дума, списание „Литературна мисъл“ от шейсетте или от осемдесетте години никога няма да се върне. Но нека не изпитваме носталгия, защото то несъмнено е изпълнило задачата си във времето: въпреки идеологическата принуда е успяло да възпита поколения талантливии теоретици и историци на литературата, компаративисти, старобългаристи... Искрено се надявам, че новата „Литературна мисъл“ има не само настояща, но и бъдеща. Надявам се тя да успее да очертае тенденциите в съвременната хуманитаристика, да предложи разпалени дискусии за търсенията на модерното литературознание, да потърси стойностния прочит, който XXI век трябва да направи на българската словесност.